

**Évangile
d'Égmond
Reims vers 900**

**Koninklijke Bibliotheek
76 F 1**

**Mise en pages et en images
Jean-Luc Monneret
2023**

Symbole de chacun des évangélistes :
L'Homme pour Matthieu,
Le Lion pour Marc,
Le taureau pour Luc,
L'Aigle pour Jean.

L'Évangile de l'abbaye d'Égmond, aux Pays-Bas a été rédigé dans un scriptorium rémois vers le milieu du IXe siècle. Il semble que les enluminures, objet du présent livret, aient été ajoutées vers 900.

Le manuscrit a ensuite appartenu au comte Thierry II de Frise et à son épouse Hildegarde, qui en ont fait don à l'abbaye en 975, abbaye dont ils avaient partiellement financé la construction.

À cette occasion, en 975, ils ont fait insérer deux folios supplémentaires les représentant (ci-dessous et pp.46 et 47 ci-après). Ceci a une grande importance, car sont ici représentés, pour la première fois aux Pays-Bas, des personnages et bâtiment identifiés.

L'ouvrage est aujourd'hui conservé dans les collections de la Bibliothèque Royale de La Haye sous la cote 76 F 1.

C'est un manuscrit enluminé de 218 folios de parchemin de 231 x 207 mm. J'ai ici regroupé toutes les enluminures et quelques pages caractéristiques de texte.

BENISSIMO PAPA DAMASO HIERONIMUS

Nouum opus me facere cogis exuere. ut post exemplaria scripturarum toto orbedisperia. quasi quidam arbiter sedeam. Et quia inter se uariant. quae sint illa. quae cum graeco consentiant. ueritate decernam; pius labor. sed periculosus praesumptio iudicare de ceteris. ipsum ab omnibus iudicandum. semimutare lingua. Et canescere iam mundum aduicia repta hereparuulorum. quis enim doctus pariter uel indoctus cum manus uoluerit adsuperare. et asaluamquam melinbibet uiderit. clidiscopare quod lectat. in scaturimur pactum uocem. me falsarium. me clamant esse sacrilegum. quia uideat aliquid in ueteribus libris addere mutare. corrigere. aduersus quam uidi aduocatum. et me consolatur. quod et tu qui summus sacerdos es fieri iubes. et uerum non esse quod uariat. etiam maledicorute testimonio conprobatur. si enim latinis exemplaribus fides est adhibenda. respondeant. quibus tot sunt poene exemplaria. quocodices; si autem uertitas est quaerenda de pluribus. cur non ad graecam originem reuertentes ea quae uel a uiciosis interpretibus male edita. ut praesumptoribus. imperitiis emendata peruersius. ut a librariis dormitantibus aut addita sunt aut mutata corrigimus. Nequero

F° 1r – Lettre de Saint Jérôme au pape Damase.

ego de ueteri disputo testamento : quoda LXX seniorib. In greca
 linguam uersum tertio gradu ad nos usq. peruenit. Non quaero
 quidaquila. quid si machussapiant. quare theodocion inter
 nouos et ueteres in medijs incedat ; sic illa uera interpretatio qua
 apti probauerunt ; de nouo nunc loquor testamento. quod gre
 cum esse non dubium est : excepto aptomatheo qui primus in uidea
 euangeliū xpi hebraicis litteris dicit. hoc et tecū in me ser
 monem discordat. et diuersi scriuulorum transmissi ducunt ad
 fonte quaerendus est. praetermitto eos codices quos saluciano &
 et ycion uincipatos paucorum hominum adserto per uer sacce ^{anno} ;
 quibus utiq. ne in ueteri instrumento posse LXX in preces em dante
 quid licuit : ne in nouo profuit emendasse. cum multa ⁱⁿ ^{re}
 linguis scriptura antea translati ad octo falsa esse qua ad dicitur ;
 igitur haec praesens praefati uincula pollicetur. quattuor tantū
 euangelia quoru ordo iste est. mattheus. marcus. lucas. iohannes.
 Codicū grecorum emendata conlatione. sed ueterum quae ^{ne} uultū
 a lectionis latine consuetudine discreparent. ita calam ⁱⁿ pe
 rauimus. ut hinc tantū quaesens uidebantur mutare correctas ;
 reliqua manere patere mur ut fuerant. Canones quoq. quos euse
 bii caesariensis ep̄s alexandrinū secutus ammoniū in decem

Canon de concordance des Évangiles

CANON II

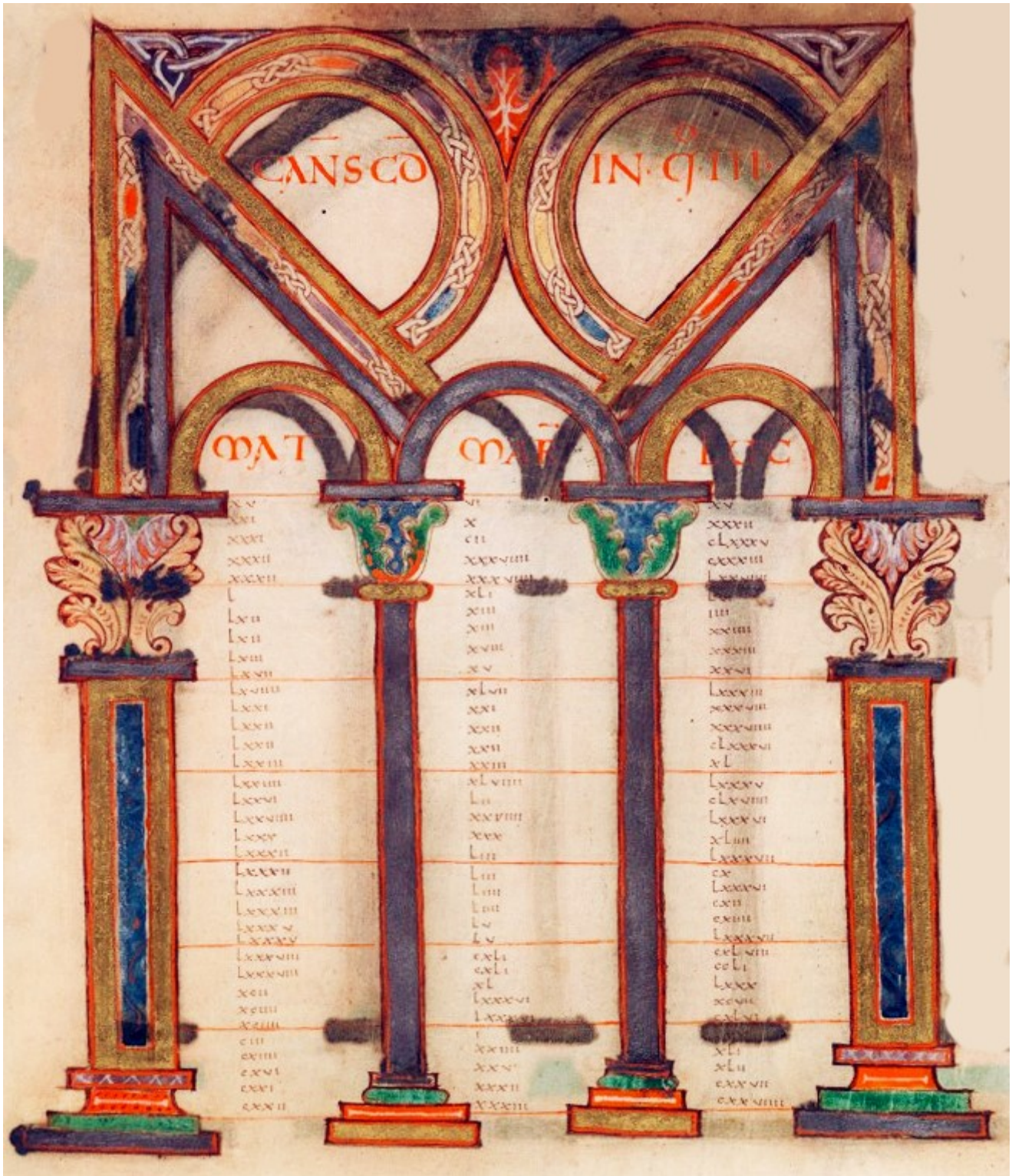
MAT LUC

xi	xviii	xviii	xviii
xii	xviii	xviii	xviii
xiii	xviii	xviii	xviii
xiiii	xviii	xviii	xviii
xv	xviii	xviii	xviii
xvi	xviii	xviii	xviii
xvii	xviii	xviii	xviii
xviii	xviii	xviii	xviii
xix	xviii	xviii	xviii
xx	xviii	xviii	xviii
xxi	xviii	xviii	xviii
xxii	xviii	xviii	xviii
xxiii	xviii	xviii	xviii
xxiiii	xviii	xviii	xviii
xxv	xviii	xviii	xviii
xxvi	xviii	xviii	xviii
xxvii	xviii	xviii	xviii
xxviii	xviii	xviii	xviii
xxix	xviii	xviii	xviii
xxx	xviii	xviii	xviii
xxxi	xviii	xviii	xviii
xxxii	xviii	xviii	xviii
xxxiii	xviii	xviii	xviii
xxxiiii	xviii	xviii	xviii
xxxv	xviii	xviii	xviii
xxxvi	xviii	xviii	xviii
xxxvii	xviii	xviii	xviii
xxxviii	xviii	xviii	xviii
xxxix	xviii	xviii	xviii
xl	xviii	xviii	xviii
xli	xviii	xviii	xviii
xlii	xviii	xviii	xviii
xliiii	xviii	xviii	xviii
xliiiii	xviii	xviii	xviii
xlv	xviii	xviii	xviii
xlvi	xviii	xviii	xviii
xlvii	xviii	xviii	xviii
xlviii	xviii	xviii	xviii
xlviiii	xviii	xviii	xviii
xl	xviii	xviii	xviii
xli	xviii	xviii	xviii
xlii	xviii	xviii	xviii
xliiii	xviii	xviii	xviii
xliiiii	xviii	xviii	xviii
xlv	xviii	xviii	xviii
xlvi	xviii	xviii	xviii
xlvii	xviii	xviii	xviii
xlviii	xviii	xviii	xviii
xlviiii	xviii	xviii	xviii
xl	xviii	xviii	xviii
xli	xviii	xviii	xviii
xlii	xviii	xviii	xviii
xliiii	xviii	xviii	xviii
xliiiii	xviii	xviii	xviii
xlv	xviii	xviii	xviii
xlvi	xviii	xviii	xviii
xlvii	xviii	xviii	xviii
xlviii	xviii	xviii	xviii
xlviiii	xviii	xviii	xviii

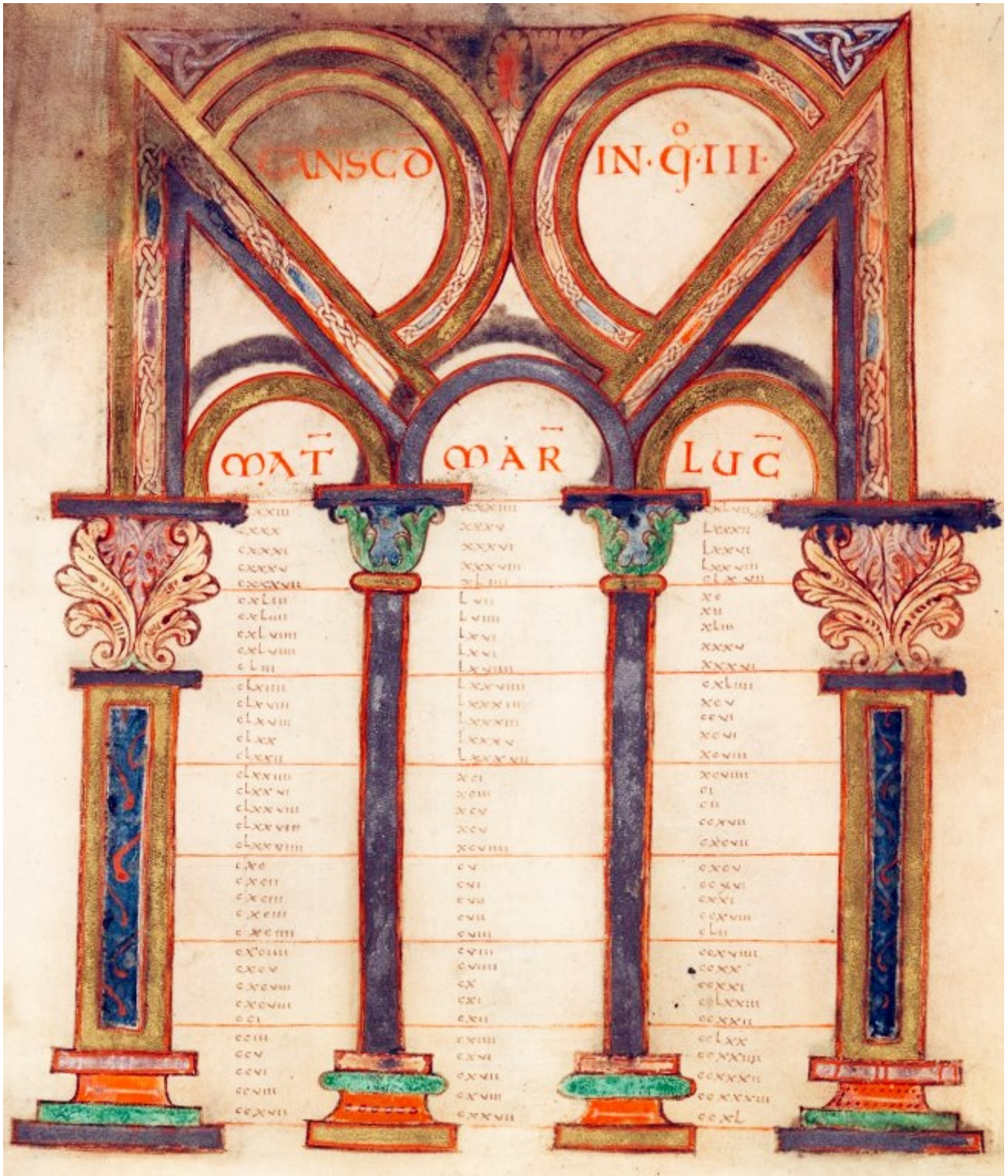
F° 10v

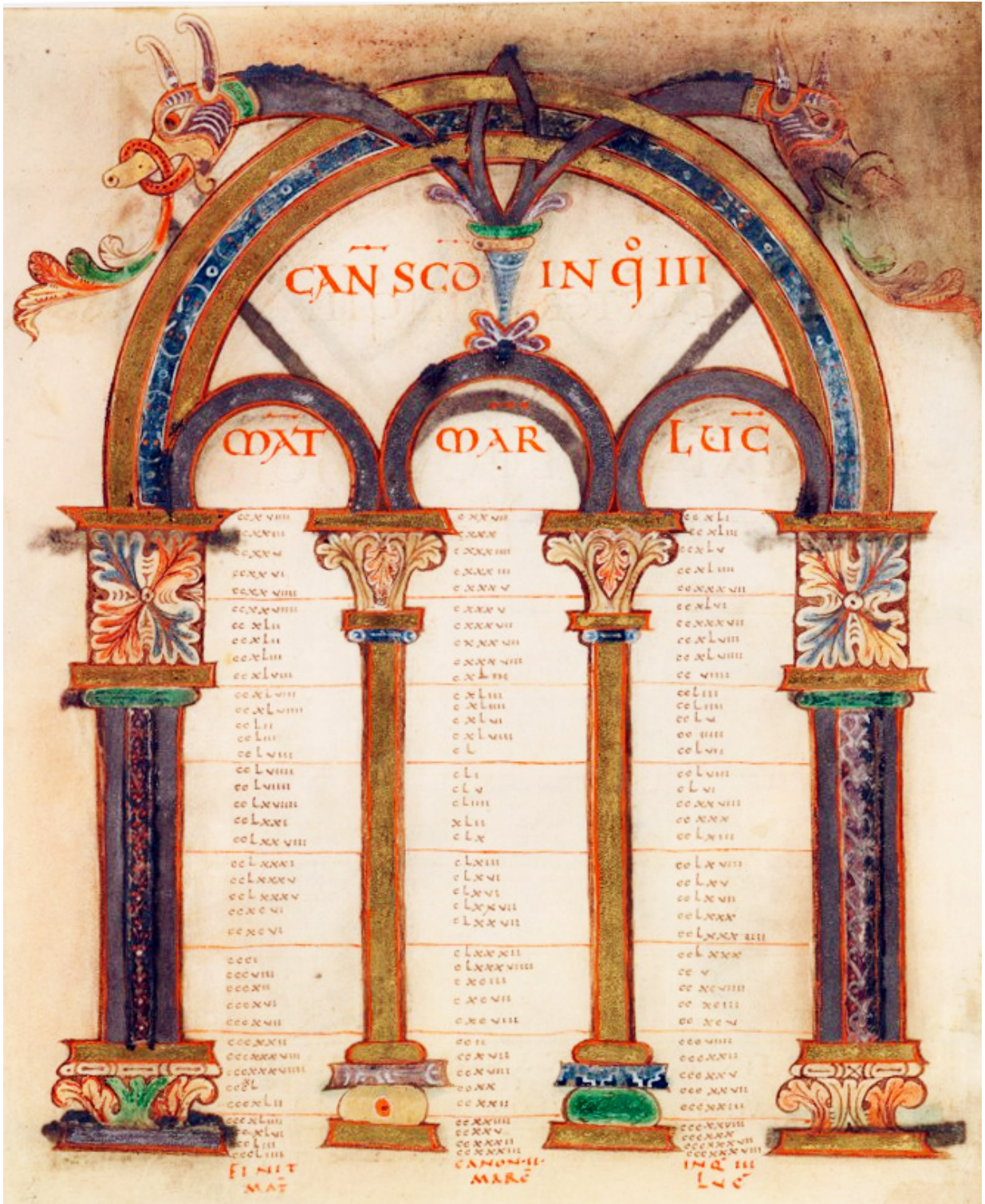
F° 11r

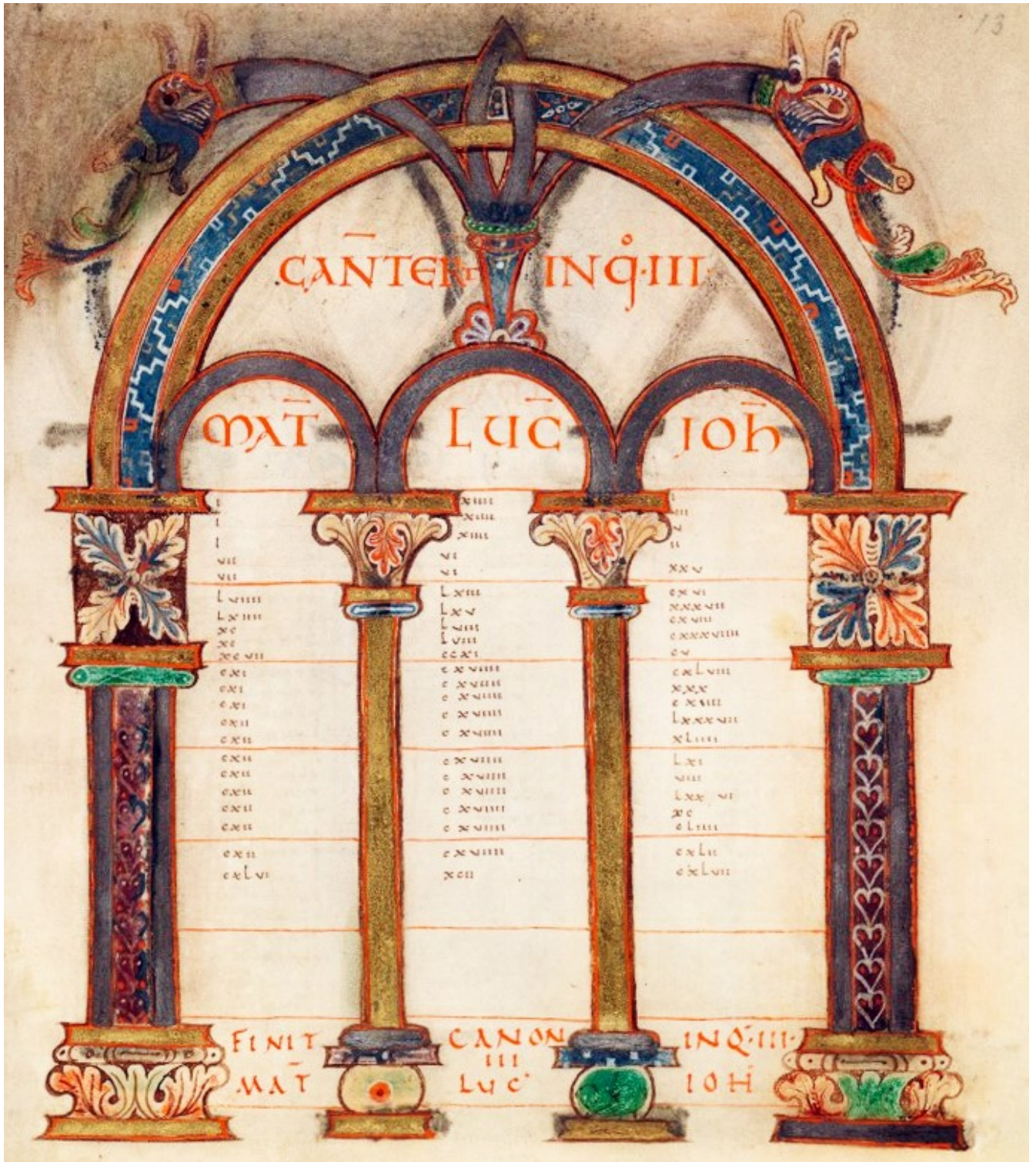

F° 12r

F° 12v

F° 13r

CAN QUART

IN QVO III

MAT MAR IOH

CCCCIII
CCCCII
CCCCI
CCCL
CCCLX
CCCLXI
CCCLII
CCCLIII
CCCLIV
CCCLV
CCCLVI
CCCLVII
CCCLVIII
CCCLIX
CCCLX
CCCLXI
CCCLXII
CCCLXIII
CCCLXIV
CCCLXV
CCCLXVI
CCCLXVII
CCCLXVIII
CCCLXIX
CCCLXX
CCCLXXI
CCCLXXII
CCCLXXIII
CCCLXXIV
CCCLXXV
CCCLXXVI
CCCLXXVII
CCCLXXVIII
CCCLXXIX
CCCLXXX
CCCLXXXI
CCCLXXXII
CCCLXXXIII
CCCLXXXIV
CCCLXXXV
CCCLXXXVI
CCCLXXXVII
CCCLXXXVIII
CCCLXXXIX
CCCC

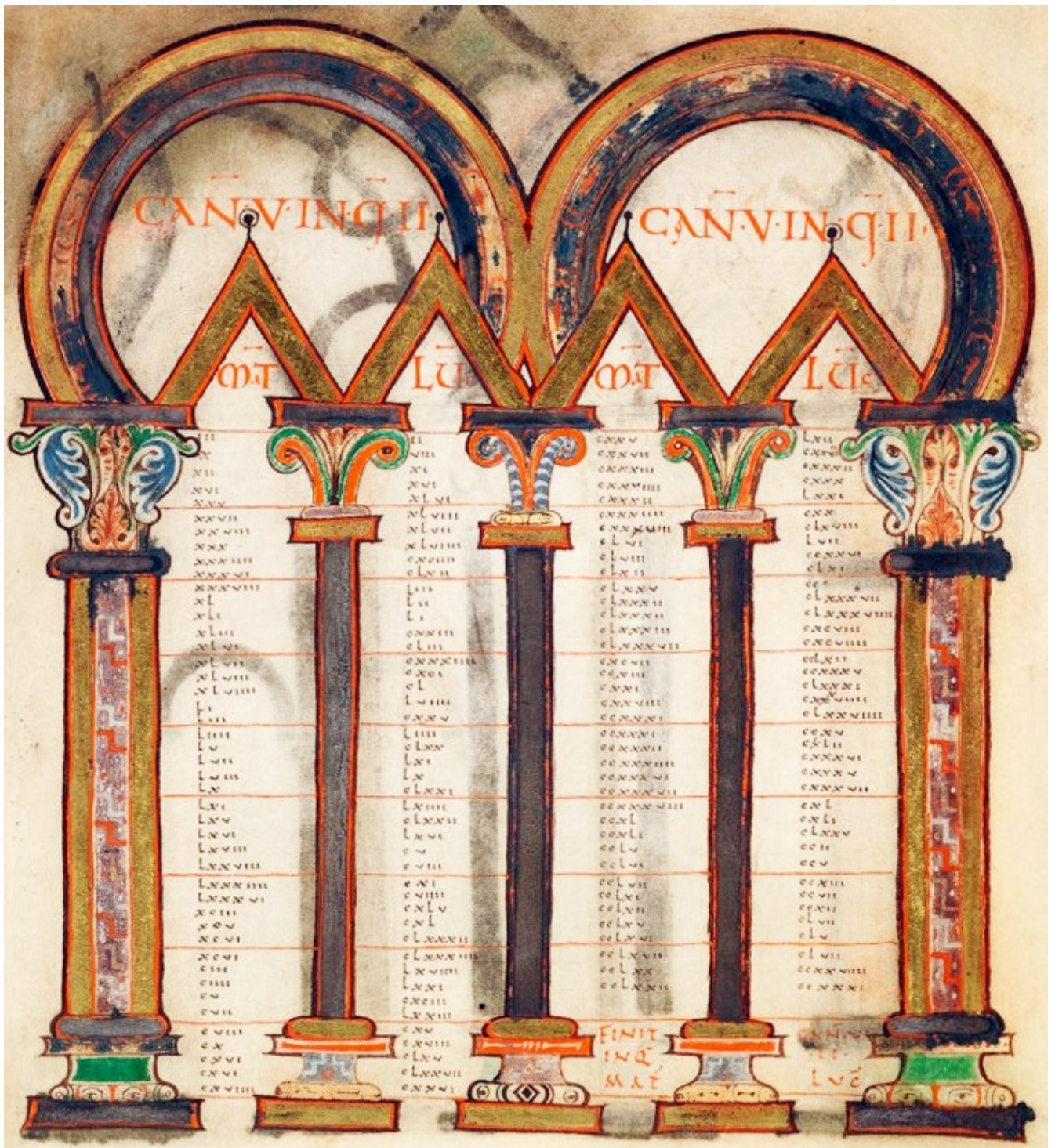
CCCCIII
CCCCII
CCCCI
CCCL
CCCLX
CCCLXI
CCCLII
CCCLIII
CCCLIV
CCCLV
CCCLVI
CCCLVII
CCCLVIII
CCCLIX
CCCLX
CCCLXI
CCCLXII
CCCLXIII
CCCLXIV
CCCLXV
CCCLXVI
CCCLXVII
CCCLXVIII
CCCLXIX
CCCLXX
CCCLXXI
CCCLXXII
CCCLXXIII
CCCLXXIV
CCCLXXV
CCCLXXVI
CCCLXXVII
CCCLXXVIII
CCCLXXIX
CCCLXXX
CCCLXXXI
CCCLXXXII
CCCLXXXIII
CCCLXXXIV
CCCLXXXV
CCCLXXXVI
CCCLXXXVII
CCCLXXXVIII
CCCLXXXIX
CCCC

CCCCIII
CCCCII
CCCCI
CCCL
CCCLX
CCCLXI
CCCLII
CCCLIII
CCCLIV
CCCLV
CCCLVI
CCCLVII
CCCLVIII
CCCLIX
CCCLX
CCCLXI
CCCLXII
CCCLXIII
CCCLXIV
CCCLXV
CCCLXVI
CCCLXVII
CCCLXVIII
CCCLXIX
CCCLXX
CCCLXXI
CCCLXXII
CCCLXXIII
CCCLXXIV
CCCLXXV
CCCLXXVI
CCCLXXVII
CCCLXXVIII
CCCLXXIX
CCCLXXX
CCCLXXXI
CCCLXXXII
CCCLXXXIII
CCCLXXXIV
CCCLXXXV
CCCLXXXVI
CCCLXXXVII
CCCLXXXVIII
CCCLXXXIX
CCCC

CCCCIII
CCCCII
CCCCI
CCCL
CCCLX
CCCLXI
CCCLII
CCCLIII
CCCLIV
CCCLV
CCCLVI
CCCLVII
CCCLVIII
CCCLIX
CCCLX
CCCLXI
CCCLXII
CCCLXIII
CCCLXIV
CCCLXV
CCCLXVI
CCCLXVII
CCCLXVIII
CCCLXIX
CCCLXX
CCCLXXI
CCCLXXII
CCCLXXIII
CCCLXXIV
CCCLXXV
CCCLXXVI
CCCLXXVII
CCCLXXVIII
CCCLXXIX
CCCLXXX
CCCLXXXI
CCCLXXXII
CCCLXXXIII
CCCLXXXIV
CCCLXXXV
CCCLXXXVI
CCCLXXXVII
CCCLXXXVIII
CCCLXXXIX
CCCC

FINIT MAT CAN III INQ III
MAT MAR IOH

F° 13v

F° 14v

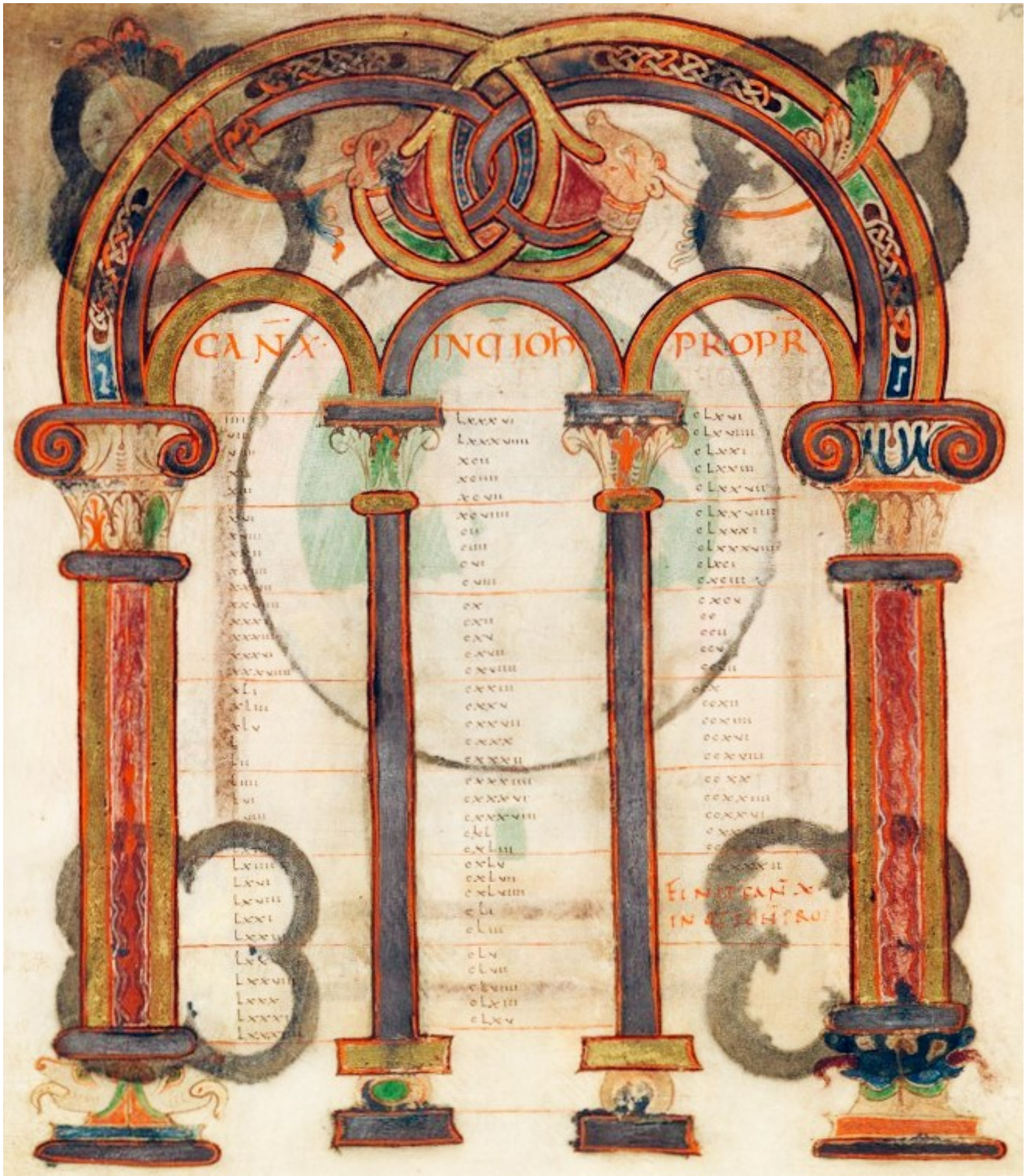

F° 15r

F° 15v

F° 16r

Évangile selon Saint Matthieu

F° 16v – L'Homme, symbole de Matthieu.

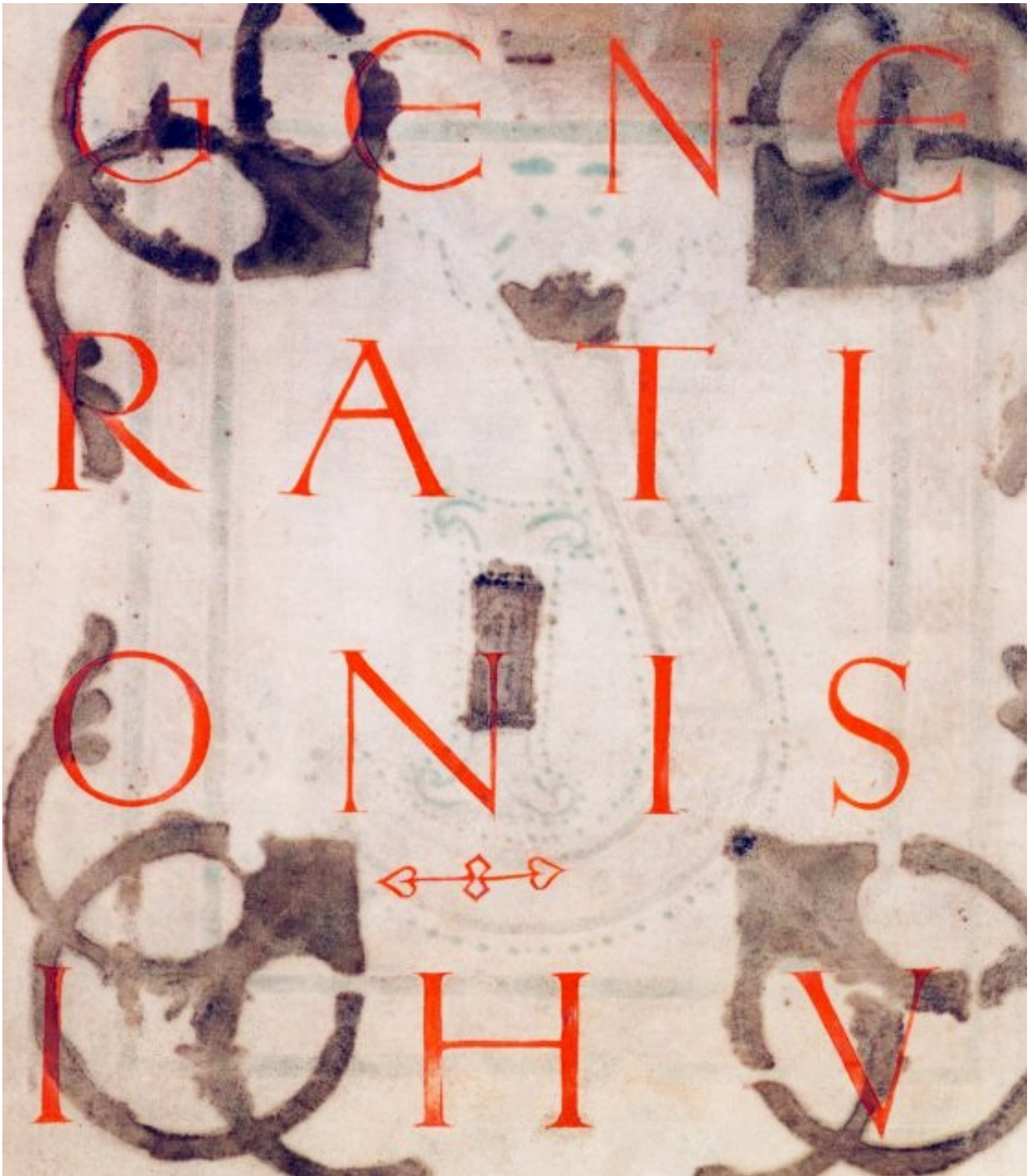
F° 17r

F° 17v

F° 18r

F° 18v – Generationis Ihesus

XPII IUDAEI ILLI ABRAHAM;

E

Abraham	Genuit	Isaac	
Isaac	Autem	Genuit	Jacob
Jacob	Autem	Genuit	Iudam & fratres eius
Iudas	Autem	Genuit	Phares
Et zara	Decharmar		
Phares	Autem	Genuit	Esrom
Esrom	Autem	Genuit	Aram
Aram	Autem	Genuit	Aminadab
Aminadab	Autem	Genuit	Naason
Naason	Autem	Genuit	Salmon
Salmon	Autem	Genuit	Booz & Derachab
Booz	Autem	Genuit	Esroth
Obed	Autem	Genuit	Iesse
Iesse	Autem	Genuit	Dauid Regem
Dauid	Autem rex	Genuit	Salomonem
Et zera	Quaefuit	Uxor	

F° 19r – Généalogie de Matthieu.

Évangile selon Saint Marc

F° 69v – Le Lion, symbole de Marc.

F° 70r

F° 70v

F° 71r

EWANGELII
IHV XPI FILII
DISICVT
SCRIPTVM
EST IN

F° 71v

Secum mitto angelum meum antefacientuam qui prae
 parabit uiam tuam ante te;
 Vox clamantis in deserto parate uiam dñi. rectas facite
 semitas eius.
Fuit iohannes in deserto baptizans & praedicans bap-
 tum paenitentiae in remissionem peccatorum. Et egredi
 ebatur ad illum omnis iudeae regio. & hierosolimites uni
 uersi. & baptizabantur ab illo in iordane flumine confiten
 tes peccata sua.

ii
iii
iiii
v
vi
vii
viii
ix

i
ii
iii
iiii
v
vi
vii
viii
ix
x

Et erat iohannes uescitus pilis cameli. & zona pelliciae circa
 lumbos eius. & locustas & mel siluestre edebat. & predi

Évangile selon Saint Luc

L PROLOGUS EUANGELII LUCAE LUCAS SVRVS ANTIOCENSIS

arte medicus · discipulus apostolorum · postea paulū secutus ·
usq; ad confessionē eius · seruiens dñō sine crimine · Nam neq;
uxorē umquā habens · neq; filios · septuaginta & quattuor an-
norum obiit in bethania · plenus sp̄s sc̄o · Qui cū iam scripta
essent euangelia · per machoum quidem in iudaea · per marcum
autem in italia · sc̄o in sagante sp̄i · in achatae partib; hoc scrip-
sit euangelium · significans & iā ipse in principio ante alia
esse descripta · cui extra ea quae ordo euangelicae disputatio-
nis exposuit · tam maxime necessitas laboris fuit ut primum
gr̄tis fidelib; omni propheta tione uenturi in carnem d̄i xpi
manifesta humanitas · ne iudaicis fabulis attentis in solo legis
desiderio tenerentur · ne uel hereticis fabulis & stultis solli-
tationibus seducti excederent a ueritate elaborare · Dehinc
ut in principio euangelii iohannis natiuitate praesumpta ·
cui euangelii scriberet · & in quo electus scriberet indicaret · con-
testans in se completa esse quae essent ab aliis inchoata · Cui
ideo post baptismum filii d̄i a perfectione generationis in xpo
impleto · repetendae a principio natiuitatis humanae potestas

INCIPIT EVANGELIUM
LUCAE

QUONIAM QUIDEM
MULTI CONATI SUNT
ORDINARE NARRA-

tionem quae in nobis completae sunt rerū sicut
tradiderunt nobis qui ab initio ipsi uiderunt & ministri
fuerunt sermonis. Visū est & mihi a seculo a principio
omnibus diligenter ex ordine tibi scribere optime theophile
ut cognoscas eorum uerborum de quibus eruditus es ueritatem.

Fuit in diebus herodis regis iudaeae sacerdos quidam nomine
Zacharias de uice abia & uxor illi de filiabus aaron & nomen ei
elisabeth. Erant autem iusti ambo antedū incedentes in om-
nibus mandatis et iustificationibus dñi sine querella. Et non
erat illis filius eo quod esset elisabeth sterilis. Et ambo pro-
cessissent in diebus suis. Factum est autē cum sacerdotio fun-
geretur in ordine uicis suae antedū secundum consuetudi-
nem sacerdotii sorte exiit ut incensum poneret. Ingressus
in templum dñi. Et omnis multitudo erat populi orans

F° 104v – Le Taureau, symbole de Luc.

F° 105r

F° 105v

F° 106r

foris herimicensi. Apparuit autē illi angelus dñi. stans ad dex-
 tris altaris incensivi. Et zacharias turbatus est uidentis. & timor
 intruit super eum. At ita ait ad illum angelus. Ne timeas za-
 charia. quoniam exaudita est deprecatio tua. et uxor tu-
 a elisabeth pariet tibi filium. et uocabis nomen eius ioh̄n.
 Et erit gaudium tibi & exultatio. Et multi in natiuitate eius
 gaudebunt. Irre enim magnus coram dño. & uinū et siceram
 non bibet. Et spū sc̄oreplebitur adhuc ex utero matris sa-
 ae. Et multos filiorum israhel conuertat ad dñm dñm ipsoru.
 Et ipse praecedet ante illum. in spū & uirtutae heliae. ut conue-
 rtat corda patrum in filios. et in credibiles ad prudentiam
 iustorum. parare dño plebem perfectam. Et dixit zacha-
 rias ad angelum. Unde hoc sciam. Ego enim sum senex.
 et uxor mea processit in diebus suis.
Et respondens angelus. dixit ei. Ego sum gabriel qui ad-
 sto ante dñm. et missus sum loqui ad te. et haec tibi euuan-
 gelizare.
Et ecce eris tacens. et non poteris loqui usque in diem quo
 haec fiant. pro eo quod non credi disti uerbis meis quae im-
 plebuntur in tēpore suo. Et erat plebs expectans.

Qui fuit	matthachie	Qui fuit	hesu
Qui fuit	amos	Qui fuit	eliezer
Qui fuit	naum	Qui fuit	lorim
Qui fuit	esli	Qui fuit	matthad
Qui fuit	haggae	Qui fuit	leui
Qui fuit	maach	Qui fuit	Simeon
Qui fuit	machathae	Qui fuit	luda
Qui fuit	semer	Qui fuit	ioseph
Qui fuit	ioseph	Qui fuit	lona
Qui fuit	loda	Qui fuit	heliachim
Qui fuit	lohanna	Qui fuit	Melea
Qui fuit	resa	Qui fuit	menna
Qui fuit	zorobabel	Qui fuit	machatha
Qui fuit	Salathihel	Qui fuit	nathan
Qui fuit	heri	Qui fuit	Dauid
Qui fuit	melchi	Qui fuit	lesse
Qui fuit	addi	Qui fuit	Obed
Qui fuit	Cosan	Qui fuit	booz
Qui fuit	helmadan	Qui fuit	Salmon
Qui fuit	her	Qui fuit	Naason

Évangile selon Saint Jean

INCIPIT PRÆFATIO EUANGELII SECUNDUM IOHANNEM.

HIC EST IOHANNES EUANGELISTA UNUS EX DISCI-
pulis dñi. qui uirgo electus ad dñm quem denuptus uolentem
nubere uocauit dñs. cui uirginitatis in hoc duplex testimonium
in euangelio datur. quod & preceteris dilectus ad dñm dicitur. & huic
matrem suam pendens in cruce commendauit dñs ut uirginem
uirgo seruar. & Denique manifestans in euangelio quod erat
ipse incorruptibilis uerbi opus inchoans solus uerbū caro factū
esse neclumen ac tenebris cōprehensum fuisse testatur. Primum
signum ponens quod in nuptiis fecit dñs. ut ostendens quod ipse
erat legentibus demonstrar. & Quod ubi dñs inuitatur. desi-
cere nuptiarum unum debet ac ueteribus inuitatis noua omnia
quae a xpo in facta uentur. appareant. Hoc autē euangelium
scripsit in asia. postea quam in pathmos in sula apocalypsin
scripserat. ut cui in principio canonis incorruptabile. princi-
pium in genesi. incorruptabilissimis. per uirginem in apocalyp-
sin redder. & ur. Dicente xpo. ego sum. α & ω. & hic est
iohannes qui sciens super uenisse diem recessus sui. conuocatis
discipulis suis in epheso. per multa signorū experimenta

INCIPIT EVANGELIUM

SECUNDUM IOHANNEM

IN PRINCIPIO ERAT VERBUM;

VERBUM ERAT APUD DEUM. ET DEUS ERAT VERBUM.

Hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt.
& sine ipso factum est nihil. Quod factum est. In ipso vita erat.
Et vita erat lux hominum. & lux in tenebris lucet. & tenebrae
eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a deo. cui no-
menerat iohannes. Hic venit in testimonium. ut testimonium
perhiberet de lumine. ut omnes crederent per illum.
Non erat ille lux. sed ut testimonium perhiberet de lumine.
Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem
in mundum; In mundo erat. & mundus per ipsum factus est.
& mundus eum non cognovit. In propria venit. & suum
non receperunt. Quot quot autem receperunt eum. dedit
eis potestatem filios dei fieri. his qui credunt in nomine eius.
Qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis. neque
ex voluntate viri. sed ex donatione sunt. Et verbum caro
factum est. & habitavit in nobis. Et vidimus gloriam

F° 161v – L’Aigle, symbole de Jean.

F° 162r

F° 162v

F° 163r

Ascendit simon petrus & traxit rete in terram planum magnis piscibus
 centū quinquaginta tribus; & cū tantū essent. non esse scissum rete.
 Dicite ihs. uenite prandete.
 Et nemo audebant discubentium Interrogare eum. tu quis es; scien
 tes. Idñ sefe. Et uenit ihs & accepit panē. & dedit eis. & pisces similiter.
 Hoc t̄tertio manifestatus est ihs discipulis cum resurrexisset & amor
 tuis. Cum ergo prandissent. dicit simon petro ihs. Simon iohan
 nis diligis me plus his. Dicitei. & i am dñe. tu scis quia amo te. Di
 citei. pasce agnos meos.
 Dicite iterum. Simon iohannis diligis me. At illi. & i am dñe
 tu scis quia amo te. Dicitei. pasce agnos meos.
 Dicit t̄tertio. Simon iohannis ama me. Consecratus est petrus
 quia dixit t̄tertio ama me. & dicitei. Dñe. tu omnia scis. tū scis
 quia amo te. Dicitei. Pasce oues meas.
 Amen amen dico t̄bi. Cum esses iunior cingebas te. & ambulabas
 ubi uolebas. Cum autem senueris. extendes manus tuas. & alius
 te cinget. & ducet te quononuis. Hoc autem dixit. significans
 quia morte clarificaturus esset dñm. Et cum hoc dixisset. dicitei.
 sequere me. Conuersus petrus. uidit illum discipulum quem
 diligebat ihs sequentem. qui & recubuit in cena super petrus

eius. & dixit. Dñe. quis est qui tradet te. Hunc ergo cum uidi
dixit & petrus. dicit ihū. Dñe. hic autem quid. dicit ei ih̄s.
Sic enim uolo manere donec ueniam. quid ad te. Tunc seque-
re. Exiit ergo sermo iste inter fratres. quia discipulus ille
non mortuus; & non dixit ei ih̄s non mortuus. sed sic enim uolo
manere donec ueniam. quid ad te. Hic est discipulus qui tes-
timonium perhibet de his. & scripsit haec. & scimus qui uerū
est testimonium eius. Sunt autem. & alia multa quae fecit
ih̄s. quae describantur per singula. nec ipsum arbitror mun-
dum capere eos qui scribendi sunt libros.

EXPLICIT
EVANGELIUM
SCDM IOH̄

F° 199v – Ainsi finit l'Évangile de Jésus-Christ selon Jean.

Les donateurs

F° 223v – Le comte Thierry II et la comtesse Hildegarde de Hollande offrent leur Évangélaire à l'abbaye d'Egmond, représentée derrière eux.

F° 224r – Le comte et la comtesse adressent leurs prières au Christ par l'entremise de saint Adalbert.

